

Keila

2010

Man kalbantis su rangovu į kabinetą galvą kyšteli mūsų naujoji administratorės padėjėja Natali, ir aš paprašau pašnekovą palaukti.

– Pas jus atėjo moteris, ji laukiamajame, sako užsirašiusi susitikti lygiai vienuoliktą, bet jūsų kalendoriuje jos nėra. – Mergina atrodo susirūpinusi, tarsi bijotų susimauti. – Kažkokia Ana Smit.

Pavardė man negirdėta.

– Šiandien neturiu jokių susitikimų, – atsakau ir dirsteliu į laikrodį mobiliajame telefone. Penkios minutės po vienuoliktos. Reikia susitikti, antraip galiu susimauti pati. Į darbą grįžau vos prieš kelias savaites ir dar neįsivažiavau. – Kviesk ją čionai.

Moteris išdygsta tarpduryje, ir aš baigusi pokalbį atsistoju. Ji tikrai ne mano klientė, ne iš tų keturiasdešimtmečių ar penkiasdešimtmečių, kurie sukaupę reikiamą sumą pinigų užsigėdžia pasistatyti svajonių namą. Ne, Ana Smit gal šešiasdešimt

penkerių ar septyniasdešimtmetė, nors labai stengiasi slėpti savo amžių. Jos plaukai nudažyti ryškiai rudai ir siekia pečius. Akis ji slepia po dideliais veidrodiniais akiniais, tačiau amžių išduoda raukšlėlės aplink burną, į kurias įsigėręs raudonas lūpdažis.

– Ana Smit? – klausiu šypsodamasi ir ištiesiu ranką. – Aš Keila Karter. Prašom vidun ir prisėskit. Jūsų pavardės nėra mano šiandienos dienotvarkėje, tikriausiai būsiu pražiopsojusi, bet dabar turiu laisvą pusvalandį. Kuo galėčiau padėti?

Moteris nesišypso. Atsisėda ant mano pasiūlytos didelės odinės kėdės. Norėčiau, kad nusiimtų akinius, nes matau ne jos akis, o iškreiptą savo atvaizdą akinių stikluose, ir mane tai trikdo.

– Norėčiau prie savo namo įsirengti priestatą, – sako ji ir su neria rankas ant kelių.

Ji mūvi žalsvai rudomis vyriško stiliaus kelnėmis. Nagai ilgi, akriliniai, nulakuoti bet kaip, balsas kimus. Toks kimus, kad netgi truputį gergždžiantis. Moteris apsidairo, tarsi ko ieškotų. Jai čia nejauku.

– Papasakokite apie savo namą, – paprašau. – Kur jis? – Keista kalbėtis su iškreiptu savo pačios atvaizdu akinių stikluose.

– Netoli nuo čia, – atsako ji. – Tai paprasta septintojo dešimtmečio dėžutė. Labai niūri. Noriu stiklinės verandos.

Įsivaizduoju jos namą – seną ir troškų. Įsivaizduoju nemažonų kvapą ir slegiantį jausmą, ankštoje erdvėje einant iš vieno kambario į kitą. Tokiam neabejotinai reikalingas erdvus priestatas, esu daug jų suprojektavusi, bet abejoju, ar tikrai galėčiau paruošti tokį projektą. Kompanija „Bader and Duke Design“ mudu su Džeksonu priėmė kaip tik tam, kad jau kelis dešimtmečius gyvuojančiai Šiaurės Karolinos statybos įmonei pateiktume daugiau šiuolaikiškų idėjų. O Anai Smit reikia jaukaus estetiško statinio.

– Ar turite savo namo nuotraukų? – klausiu jos.

Ana neatsako. Ji ilgai žiūri į mane. Spėju, kad žiūri. Kas žino, ką veikia jos akys už tų nepermatomų stiklų. Staiga man pasidarė neįprastai, tarsi jėgos centru kambaryje būtų tapusi ji.

– Neturiu nuotraukų, – pagaliau atsako moteris. – Palaidoju vyrą ir dabar tas namas mane labai... slegia. – Ji kiek palinksta į priekį. – Juk suprantate, ką tai reiškia, tiesa? Palaidoti vyrą.

Man nugara nubėga šiurpuliai. Iš kur ji žino apie Džeksoną? Ir apskritai, ką ji žino apie mane? Turbūt Natali ką nors leplelejo, kai ji sėdėjo laukiamajame.

– Taip, gerai žinau, ką tai reiškia, – atsakau. – Užjaučiu dėl netekties. Bet grįžkime prie namo. Kokia, jūsų manymu, būtų verandos paskirtis? Poilsui ar...

– Maniškis mirė nuo širdies smūgio, – sako ji. – Jam buvo septyniasdešimt. Jums turbūt atrodo, kad labai senas, bet iš tiesų taip nėra. Jums kiek? Trisdešimt? Nespėsite nė mirkstelėti, ir žiū – jau septyniasdešimt. O jūsų vyras? Mirė labai jaunas, taip? – Virš akinių šmėsteli tamsūs lenkti antakiai. – Ir numirk tu man šitaip... Nukristi nuo laiptų statant nuosavą namą... Kaip apmaudu.

Iš kur ji visa tai žino? Šiomis dienomis bet kokia užuomina apie Džeksoną išmuša mane iš pusiausvyros, o kai apie tai dar prabilo šita senyva moteris... Nenoriu, kad ji ką nors apie mane žinotų. Reikės rimtai pasikalbėti su Natali.

– Taip, – bandau valdytis, – jūs teisi. Buvo labai sunku. Bet norėčiau grįžti prie jūsų projekto. Sakykite, ką...

– Kaip jūs galite keltis gyventi į namą, kuriame žuvo jūsų vyras? – Moteris užduoda klausimą, kuris sukosi ir mano pačios galvoje. – Ir iš viso nereikėjo jo ten statyti. Juk tiek daug naujų namų. Jiems ten ne vieta. Ypač jūsiškiam. Jis toks šiuolaikiškas. Ir pasislėpęs už medžių.

Ant kėdės porankių drėksta mano delnai. Šią akimirką sėdime mano kabinete Grinvilyje beveik už trisdešimties mylių nuo Šedou Ridžo gyvenvietės, esančios Raund Hilo pakrašty, kur manęs su Reine jau laukia mūsų nuostabūs ką tik baigtas statyti namas. Iš kur ji žino apie mūsų namą? Ir mano gyvenimą. Kaip visa tai susiję su ja?

– Iš kur jūs tiek daug žinote apie mane ir kaip tai susiję su jūsų projektu? – klausiu.

– Šedou Ridžo* gyvenvietė, – kimiu pašaipiu balsu toliau kalba moteris. – Ir kas sugalvojo tokį preteningą pavadinimą? Tie medžiai neleis jums kvėpuoti. Juk nenorite keltis tenai gyventi, tiesa? Vaikui ten nesaugu. Ypač mažai mergaitei. Juolab ką tik netekusiai tėčio.

Dievulėliau. Ji žino apie Reinę. Kaip man toliau su ja bendrauti? Ji aitrina skaudžiausias žaizdas ir trukdo galvoti.

Reikia susiimti. Ištiesinu nugarą, pasiryžusi perimti vadžias į savo rankas.

– Gal galėtumėte nusiimti akinius? – paprašau.

– Ne, negalėčiau, – atsako ji. – Mane erzina ryški šviesa. – Moteris kilsteli ranką, paliečia akinių kraštą, ir tuo metu plati baltos palaidinės rankovė smukteli žemyn, apnuogindama rusvą dryžį ant dilbio virš riešo.

Gal ji bandė žudytis? Nemanau. Linija trumpa ir lenkta. Labiau panašu į apgamą nei į randą.

– Manau, jums būtų geriau kreiptis į kitą kompaniją, – sakau jai ir pakylu. – Aš projektuojau tik šiuolaikiškus statinius.

Moteris užverčia akis į lubas, tarsi svarstyty mūsų pasiūlymą, paskui vėl pažvelgia į mane.

---

* Šešėlių kalvagūbris (angl.). (Čia ir toliau – vert. past.)

– Kaip pasakysite. Gal iš tiesų taip bus geriau? – Ji čiumpa rankinę ir pašoka nuo kėdės.

Aš net lošteliu, man pasidaro baisu. Aš bijau šitos senyvos moters. Noriu, kad ji nešdintųsi iš mano kabineto. Žengiu prie durų, bet ji šasteli prie manęs ir pastoja kelią.

– Ar žinote, kas man neleidžia užmigti naktimis? – klausia.

– Noriu, kad išeitumėte, – sakau.

Ji stovi prie pat manęs. Taip arti, kad jos akinių stikluose regiu iškreiptą savo atvaizdą ir baimę akyse.

– Ogi mintys, – sako ji. – Jos man neduoda užmigti. Ir noras nužudyti.

Stumteliu ją į šalį, atidarau duris ir paliepiu:

– Išeikite. – Balsas skamba griežtai. Bent jau man taip atrodo.

Bet Ana Smit – nė krust.

– Jau labai seniai apie tai galvoju, – toliau kalba ji. – Metai iš metų, metai iš metų. O dabar atsirado proga.

Širdis daužosi krūtinėje. Ji kalba apie mane? Ar tai aš jos taisyklynas? *Metai iš metų, metai iš metų*. Negali būti. Ieškau akimis, kuo apsiginti, bet nieko nematau. Pagalvoju apie savo trimetę dukterį. Ji liks našlaitė.

– Apie ką jūs čia? – drebančiu balsu klausiu nusiminusi.

– Nenorėčiau jums to sakyti, – ji nusišypso taip, lyg viskas būtų jos valioje. Tada staigiai apsisuka ir žengia prie durų.

Stoviu, nieko nesakau. Ji dingsta iš kabineto, o aš nulydžiu ją akimis, einančią koridoriumi lengvai, tarsi būtų atjaunėjusi. Užtrenkiu duris ir ištisą minutę stypsau sustingusi; staiga protas atkunta ir aš puolu prie lango, pažvelgiu į nedidelę automobilių aikštelę, skirtą mūsų klientams ir rangovams, akimis imu ieškoti Anos Smit, vildamasi pamatyti, koku automobiliu ji išvažiuos. Bet ji nepasirodo, o aš stoviu lyg apdėjusi, jausdama už nugaros jos šmėklą.

1965

Gyvenime būna akimirku, kai supranti, jog tavo ateitis bus visai ne tokia, kokios tikėjaisi. Grįžau namo pavasario atostogų – studijavau Šiaurės Karolinos universitete – ir mes visi sėdėjome sve-tainėje. Tėtis skaitė laikraštį savo pamėgtame odiniame fotelyje; baldelis buvo toks senas, kad tėčiui sujudėjus oda kaskart sučežė-davo. Badis krapštinėjosi prie sulankstomo staliuko šalia židinio, taisė kažkokią mechaninę savo automobilio dalį. Aš, Brenda ir per vidurį mama sėdėjome ant sofos, atsivertusios madų žurnalą „Nuotakos“. Brenda atsinešė žurnalą, ir visos trys apžiūrinėjome sukneles. Brenda vertė lapus, o aš spoksojau prikandusi liežu-vį. Mama tikriausiai irgi. Ne, Brendai tikrai neteks apsilvilti nė vienos iš tų lengvų pūstų suknelių, o man, jos pirmajai pamer-gei, – tų iš taftos. Brendos ir Garnerio Klivlando vestuvės vyks kitą šeštadienį, jos bus nedidelės, ramios ir kuklios, be svitos, tik

aš ir geriausias Garnerio draugas Ridas, kuris, beje, yra ir mano širdies draugas; mudu būsime liudininkai.

Brenda atvertė kitą lapą; čia nebuvo suknelių nuotraukų, tik didelė straipsnio antraštė: „Seksualinė harmonija ir kaip to pasiekti“.

– Man šito nereikia, – Brenda nusijuokė, papplekšnojo sau per plokščią pilvą ir greitai pervertė lapą.

Jei mama nebūtų sėdėjusi šalia, aš būčiau atvertusi tą puslapį ir paskaičiusi, nes pasidarė smalsu. Apie seksualinę harmoniją nieko neišmaniau. Ir ne dėl to, kad būčiau davatka ar panašiai, tiesiog mudu su Ridu abipusiu susitarimu taip toli dar nenuėjome. Aš norėjau palaukti, kol ištekėsiu, ir nors Ridas kartais pažerdavo keletą intelektualių argumentų prieš, vis dėlto prisipažino, kad toks mano pasiryžimas jį žavi. Brendos dėl jos sprendimo aš nekritikavau. Tokiais atvejais kiekviena mergina turi pati nuspręsti, kaip jai geriau. Išgirdusi apie Brendos neštumą labiausiai nustebau dėl to, kad nė nežinojau, jog jos ir Garnerio santykiai tokie intymūs. Netgi truputį išsižeidžiau, kad mano ilgametė geriausia draugė ir kambario kaimynė bendrabutyje nuspėpė nuo manęs tokį reikšmingą dalyką.

Kai papasakojau mamai apie Brendos padėtį ir tai, kad ji tuoj pat turi susituokti su Garneriu, mama su užuojauta pasakė:

– Vargšėlė. Susilaužė sparnus, atsisakė laisvės. – Paskui griežtai pridūrė: – Tebūnie tai tau pamoka, Eleonora. Štai kas nutinka, kai nebejauti saiko. Judu su Ridu verčiau susilaikykite.

– Mama, aš nekvaila, – atšoviau. – Mes nedraugaujame taip rimtai kaip Brenda su Garneriu.

– Sakyčiau, Ridas į tave žiūri labai rimtai, – atrėmė ji. – Vaikinas tave dievina.

Ridas iš tiesų labai mielas, pažįstu jį nuo vaikystės. Prieš trejus metus baigė koledžą ir dabar dirba didžiausiame Raund Hilo banke. Kasdien darbe vilki kostiumą ir ryši kaklaryšį – mėlyną, kad paryškintų žydras akis ir tamsius plaukus. Kostiumas jam neabejotinai tinka; bet aš dabar bendrauju su vaikiniais iš koledžo, mūvinčiais žalsvai rudas kelnes ir vilkinčiais dryžuotus marškinius, ir dėl to Ridas kartais man atrodo senamadiškas.

Mane sujaudino tai, kad mama sėdėjo su manim ir Brenda ir nuoširdžiai aikčiojo žvelgdama į vestuvines sukneles, tarsi Brenda iš tiesų norėtų išsirinkti vieną iš jų ir pasipuošti per vestuves. Mama mylėjo Brendą, kartais net vadindavo ją savo antrąja dukra, o Brenda jau seniausiai kreipiasi į ją „mama“. Tikroji Brendos mama niekada nebūtų sėdėjusi su dukra ir varčiusi nuotakų suknelių žurnalo. Ji sutiko ateiti į „ceremoniją“, taip ir pasakė, o tėvas griežtai atsisakė dalyvauti. Apie prabangias vestuves nė į kalbas nesileido, užginė Brendai netgi svajoti.

– Man šita patinka, – Brenda bedė pirštu į nuostabią sidabro spalvos suknelę su tviskančia viršutine dalimi. – Vis žiūriu į ją ir neatsižiūriu.

Mama paglostė Brendai ranką.

– Turbūt labai sunku susitaikyti su mintimi, kad išsvajotųjų vestuvių nebus.

Pažvelgiau į Brendą. Atrodė, ji tuoj pravirks. Bet žinau, kad yra laiminga. Jiedu su Garneriu įsimylėję vienas kitą iki ausų.

– Paklauskite, – staiga prabilo tėtis, ir aš atitraukiau akis nuo žurnalo. Tėtis užgesino nuorūką į peleninės, stovinčios ant staliuko šalia jo, kraštą ir perskaitė: – „Gerbiamas Gregas Filburnas, Afrikos metodistų episkopalinės bažnyčios Terners Bende pastorius, šiandien pranešė, kad keli šimtai šiaurinių ir vakarinių

valstijų koledžų baltaodžių studentų šią vasarą ketina praleisti pietinėse valstijose registruodami negrus*, norinčius balsuoti. Keletas studentų bus ir Derby apygardoje. Tik...“

– Na va, – pertarė jį Badis, neatitraukdamas akių nuo metalinės detalės rankose. – To mums tik ir trūko – kažkokių agitatorių iš šiaurinių valstijų.

– „Pasak pastoriaus Filburno, dabar Derby apygardoje suregistruoti tik trisdešimt keturi procentai negrų, – toliau skaitė tėtis, – o baltųjų – net devyniasdešimt keturi procentai. Tikimasi, kad šis skirtumas sumažės po to, kai prezidentas Lindonas Beinas Džonsonas patvirtins Balsavimo teisių aktą, ką ketinama padaryti artimiausiu metu. Mes turime padaryti viską, kad užsiregistruotų kuo daugiau žmonių. Ši programa vadinasi SCOPE**, tai vasaros projektas, kurio tikslas – telkti bendruomenes ir šviesti politiškai...“ – Tėtis liovėsi skaitęs ir ėmė juoktis. – Paistalai, – pasakė ir vėl įniko į tekstą: – „Pagal programą į septyniasdešimt penkias kaimo apygardas bus atsiųsta per penkis šimtus savanorių. Programos tikslas – naikinti rasizmą Amerikos politikoje.“

– Kaip jums šita nuotakos suknelė? – Brenda bedė pirštu į žurnalo puslapį.

Nei aš, nei mama į jį nė nepažvelgėme. Abiejų akys buvo įsmeigtos į tėtį. Ypač manosios, nors pati nesupratau kodėl.

– Manai, čia kalbama ne tik apie pietinius pakraščius? – paklausė mama. – Kaip žinot, didžiausios bėdos – Alabamos ir Misisipės valstijose. Bet ne Šiaurės Karolinoje.

---

* Šiame pasakojime tai įprastas žodis, apibūdinantis šalyje gyvenančius juodaodžius.

** Angl. *Summer Community Organization and Political Education (SCOPE)*.

– Sakyčiau, kalbama ir apie mus, – atsakė tėtis, – nes to vyruko Filburno bažnyčia yra Terners Bende. – O Terners Bendas – netoli Raund Hilo, kur mes gyvename.

– Regis, čia kaip tik tai, ko su malonumu būtų ėmusis Kerol, ar ne? – paklausė mama.

Mūsų visų galvos nevalingai pasisuko į tuščią supamąjį krėslą prie židinio, kur mėgdavo sėdėti teta Kerol. Prieš metus ją pasiglemžė vėžys ir, man regis, niekas kitas tame krėsele nebesėdėjo. Kasdien, kas minutę aš sielojau sieloms dėl jos netekties. Tetulė Kerol vienintelė iš visų namiškių mane suprato ir atjautė. Arba, kaip kartą prasitarė, aš buvau vienintelė, suprantanti ją.

– Kerol iškart būtų šokusi į tą vežimą, – toliau dėstė mama.

Tėtis tik pavartė akis.

– Ta moteris gailėdavo kiekvieno nelaimėlio, – pasakė.

Badis padėjo į šalį automobilio detalę, prie kurios krapštėsi.

– Man ta programa SCOPE visai nepatinka, – pasakė. – Kas davė jiems sumautą teisę belstis čionai iš šiaurinės valstijos ir...

– Badi! – užriko mama. – Nesikeik!

– Atleisk, mama, bet nervai nelaiko, – atšovė brolis. – Jeigu nori, tegu registruoja, man nerūpi, bet kam mums šimtai pamišusių baltaodžių vaikų iš Niujorko ar kitur? Kad šeiminkautų čia, Derby apygardoje?

Brolis ir tėvai kalbėjosi toliau, o manyje per tas kelias minutes, kol tėtis skaitė laikraštį, tarsi kažkas apsvirtė. Pastaruosius dvejus metus Šiaurės Karolinos universitete buvau studentų miestelio laikraščio reporterė ir fotografė. Rašiau apie studentų rengiamus protestus, siekiant panaikinti rasinę segregaciją kavinėse ir parduotuvėse miestelio centre. Iš pradžių mano straipsniai buvo objektyvūs, aprašinėčiau tik plikus faktus, bet kai sykį parodžiau vieną savo straipsnį tetulei Kerol, ji susiraukė.

– Noriu, kad pagalvotum, kaip rašai, Eleonora, – pasakė ji ryškia niujorkietiška tarme, nors jau dvidešimt metų gyveno pietuose. – Kai rašai, galvok ne kaip pietietė ir ne kaip šiaurietė, o kaip *žmogus*.

Žinojau, kad mano žavioji šviesiaplaukė tetulė buvo ilgametė kovotoja už pilietines teises. Likus metams iki mirties ji dalyvavo eitynėse į Vašingtoną, ten klausėsi Martino Liuterio Kingo Jaunesniojo kalbos. Paskui kelias savaites apie tai tik ir kalbėjo, mano mama vartė akis, o tėtis griežtai pareiškė draudžiąs liesti šią temą per vakarienę. Tik likus keleriems metams iki jos mirties aš pradėjau suprasti tetą, o kalbos apie tai, kas vyksta universitete, pakeitė mano darbo laikraštyje braižą. Ji išmokė mane žvelgti giliau, ir aš ėmiau vertinti įvykius ir širdimi, ir protu. Imdama interviu pradėjau suprasti studentų aistrą ir atsidavimą kilniam reikalui, jų tikėjimą teisingumu to, ką daro. Studentai – baltaodžiai ir negrai – stojo į priešakines gretas, kovėsi kūnu ir siela. Net kai gatvėje užkabinėdavo praeiviai ar tempdavo policija, jie elgdavosi taikiai, nebūdavo jokio smurto ar pasipriešinimo. Nė nepajutau, kaip mano straipsniuose apie protestus atsirado vietos užuojautai.

Tetulė Kerol susipažino su tėčio broliu dėde Pitu, kai dirbo karo sesele, o jis buvo kareivis. Po karo jie apsigyveno pas mus. Man tada buvo vos vieni metukai, ir ji iškart tapo mano gyvenimo dalimi. Kartais net pačia geriausia dalimi. Auklėjimu užsiimdavo tėvai, o jai galėdavau išpasakoti viską – beveik viską – ir žinodavau, kad neprisidarysiu bėdos. Dėdė Pitas mirė, kai man buvo dešimt; tetulė Kerol ir toliau gyveno pas mus. Ji rėždavo viską, kas ant liežuvio, tad man nereikėdavo spėlioti, kas dedasi jos galvoje. Metams bėgant pastebėjau, kad jos santykiai su mano tėvais, ypač su mama, gana įtempti, ir ėmiau svarstyti, ko-

dėl ji negrižta į Niujorką. Jau visai prieš pat mirtį, kai vėžys baigė ją sugrauzti, ryžausi su teta pasikalbėti.

– Kodėl pasilikai pas mus? – paklausiau gobdama skara jos kaulėtus pečius. Ji visada šaldavo, net ir vasarą. – Juk Šiaurės Karolinoje tau niekada nepatiko.

– Nepatiko, bet man patinki *tu*, – atsakė ji. – Man atrodo, aš tau buvau reikalinga. Nenorėjau, kad užaugtum tokia kaip tavo mama.

– Kaip suprasti?

Mano mama gera. Nelabai miela, bet protinga. Ji dirbo Raund Hilo bibliotekoje.

– Ji visą gyvenimą sukiojasi tarp knygų, bet jos mąstymas vis tiek ribotas, – atsakė teta Kerol. – Juk ne be priežasties savo straipsnius rodai ne jai, o man, tiesa?

Taip, ji buvo teisi. Mama būtų pasibaisėjusi tuo, kaip aš aprašinėju protestus. Kad ėmiau palaikyti protestuotojus.

– Aš mirštu, Ele, – rimtai ištarė teta Kerol. – Bet ir toliau tarkis su manim, net ir tada, kai iškeliausiu į dausas, gerai? – Ji nusisypsojo. – Įsivaizduok, kad aš esu šalia. Tu puiki mergina. Ir toliau rašyk apie neteisybę. Gink savo įsitikinimus. Neleisk protui atbukti. Niekada.

Maždaug tuo metu dirbdama prie farmakologijos paskaitų projekto buvau suporuota su Glorija, vienintele studente negriuke mūsų kurse. Pasiūliau jai susitikti vietinėje užkandinėje ir aptarti būsimą darbą, bet ji papurtė galvą. *Gal geriau susitikime bibliotekoje?* – pasiūlė. – *Aš nealkana.* Ir tik vakare, jau atsigulusi miegoti, sumojau, kad Glorijos į užkandinę nebūtų įleidę; man pasidarė gėda ir pikta ant savęs, kad pasiūliau tokį dalyką.

Praėjusį pavasarį, vos kelios liūdnos dienos po tetos Kerol laidotuvių, šalia esant Brendai, gavau užduotį parašyti straipsnį laikraščiui apie neįtikėtiną protestą. Studentai, dėstytojai ir net keletas miestelio gyventojų suklaupė Franklino gatvėje ir užtvėrė kelią automobiliams. Rimtais ir nuoširdžiais veidais jie klūpojo gatvėje, spausdami prie krūtinių protesto plakatus. Padariau keletą nuotraukų. Jų tyli drąsa mane sujaukino. Kelios merginos segėjo sijonus, ir aš žinojau, kad joms skauda kelius ir kad suplėšys nailonines kojines, bet iš stojiškos laikysenos supratau, jog joms tai nėra motais. Tąkart jos galvojo ne apie kojines. Ir ne apie save. Jos galvojo apie rasinę segregaciją parduotuvėse ir kavinėse. Jos galvojo apie segregaciją remiančią maisto parduotuvę, kurios savininkas taikiems protestuotojams ant galvų šliūkštelėjo amoniako, todėl keletas iš jų buvo išvežti į ligoninę su antro laipsnio kūno nudegimais. Teta Kerol apsiverkė, kai papasakojau jai apie protestą.

Tą dieną Glorija buvo su gatvės protestuotojais. Ji klūpojo eilės gale, prie pat mūsų, šalia baltojo vaikinio, ir aš pasistengiau, kad ji pakliūtų net į kelias nuotraukas.

Man spragsint fotoaparatu, Brenda pakraipė galvą ir pasakė:

– Kvailystė. Juos visus suims. Ir už ką? Vis tiek nieko nepakeis.

Jos žodžiai mano ausyse nuskambėjo kaip unkštimas. Ir aš impulsyviai, kol nespėjau apsigalvoti, įbrukau jai į rankas fotoaparata, užsimečiau ant peties rankinės dirželį ir pati žengiau į gatvę.

– Ką darai?! – man įkandin sušuko Brenda.

Nuėjau į eilės galą, kuris buvo beveik griovyje, ir atsiklaupiau šalia Glorijos. Ji į mane nepažiūrėjo, žvelgė tiesiai prieš save, ir aš pasielgiau taip pat. Beveik iškart ėmė gelti kelius, pajutau, kaip ties šlaunimi nubėga pėdkelnių akis. Prie manęs priėjo jaunuolis

ir padavė plakatą. Nežinau, kas ant jo buvo parašyta, bet laikiau jį prieš save kaip ir visi protestuotojai. Širdis daužėsi krūtinėje, bet aš kvėpavau ramiai. Aš kvėpavau *teisingai*.

Aplink mus kilo sumaištis. Stoję automobiliai, šūkavo pikti vairuotojai. Kitoje gatvės pusėje pražygiavo protestuotojų kolona. Miestelėnai fotografavo dalyvius. Visoje toje garsų kakofonijoje išgirdau šaukiant Brendą: „Ele, po perkūnais! Lipk iš griovio!“ Nudaviau, kad negirdžiu. Apsimečiau nieko negirdinti. O galvoje aidėjo tetos Kerol balsas: *Elkis pagal sąžinę*. Fizinis skausmas tapo nebesvarbus, pajutau akis graužiant ašaras ir riedant skruostais.

Atvažiavo baltas policijos automobilis, žmonių vadinamas katafalku.

– Susmunkam! – šuktelėjo kažkas iš protestuotojų.

Žinojau, kad reikės taip elgtis. Policijai nesipriešinam, bet ir nepasiduodam. Kilo noras atsistoti, eiti pas Brendą ir išnykti žiopių minioje. Bet kita dalelė širdies ragino pasilikti čia. Policininkai ėmė tempti žmones prie automobilio. Vienas jų išplėšė man iš rankų plakatą, pakėlė mane nuo žemės ir suėmęs už pečių nutempė prie furgono. Man nepavyko „susmukti“ kaip kitiems. O Glorijai pavyko. Jie nešė ją, nepadoriai kilnojantis sijonui. Išsigandau. Kaip galima tapti tokia bejėge? Aš leidausi stumiami iki pat atlatotų užpakalinių furgono durų ir tik tada pradėjau suvokti tikrąją padėtį. Kitapus gatvės girdėjau šaukiant Brendą, bet aš jau lipau į furgoną ir nesupratau, ką ji rėkavo. Aš suimta? Kaip reikės paaiškinti tėvams, kad elgiausi taip, kaip liepė širdis?

Policijos nuovadoje mus kiek palaikė ir paleido nepareiškę jokių kaltinimų. Brenda pranešė Garneriui ir Ridui, šie ilgai pjo-vė mane, šitaip kvailai rizikavusią, bet tėvai taip ir nesužinojo, ką padariau.

Dabar tėtis artėjo prie straipsnio pabaigos. Viena ausimi išgirdau Badį sakant: *Jeigu Derby apygarda įsileis tokią daugybę kietakakčių baltaodžių bytnių, tai tikrai lauk didelės bėdos.* Mama jam: *Užsiregistravo tik trisdešimt keturi procentai negrų? Kokie tinginiai. Ko patys negali nueiti į Teismo rūmus ir užsiregistruot?* Brenda: *Kaip manot, ar šitos suknelės iškirptė ne per gili?* O aš... Aš, nors negalėjau paaiškinti priežasties, jau žinojau... kad būsiu tarp tų baltaodžių studentų, kurie registruos negrus.

Tuo nė neabejojau.